

Nagy értékek kis gyepeken: mikrotisztások botanikai jelentősége és kezelési lehetőségei kiskunsági homoki erdőkben

Erdélyi Arnold¹, Hartdében Judit², Vadász Csaba³

¹ Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet

² Közép-dunántúli Vízügyi Igazgatóság

³ Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság

Problémafelvetés

A Duna–Tisza közti homoki gyepek védelmében az erdőkben előforduló mikrotisztások jellemzően kevés figyelmet kapnak. Ezek a néhány tíz-száz négyzetméteres gypes foltok főként vágásos üzem módú, gyakran jellegtelen erdőállományokban alakulnak ki, elsősorban erdőgazdálkodási tevékenységek nyomán:

- egykori készletezőhelyeken
- sikertelen erdőfelújítások foltjaiban
- kiszáradó állományrészekben
- ideiglenes közelítőnyomok mentén
- részlethatárokon (ide értve a tűzpáztákat is).

Fennmaradásuk erősen függ az erdőgazdálkodói döntésektől, ezért megfelelő terepi adatok hiányában a termelések, felújítási- és egyéb munkálatok során könnyen megsemmisülhetnek (Natura 2000-en belül is). Azonosításuk nehézkes, mert gyakran nem kivehetők a műhold- és légifotókon.

Kis gyepek, nagy értékek

2017-től az OAKEYLIFE projekt, majd további terepi felmérések során szisztematikusan rögzítettük a Kunpeszér, Kunadacs és Szabadszállás környéki erdőtömbök mikrotisztásait, különös figyelemmel egyes botanikai jellemzőikre és a védett növényfajok előfordulásaira. Eredményeink rövid összegzésével szeretnénk ráirányítani a figyelmet e kis kiterjedésű, ám természetvédelmi szempontból jelentős élőhelyfoltok értékére és megőrzésük fontosságára.

Eredmények

- 550 erdő- és egyéb részlet, mintegy 1450 ha területen lefedésre került
- 377 mikrotisztás azonosítása
- 30 védett növényfajról, összesen 596 előfordulási adat gyűjtése

Kiemelt érték: a rossz terjedőképességű fajok elszigetelt állományai, pl. *Iris arenaria* és *Ephedra distachya*

Gyakori kolonizálók: az orchideák, pl. *Anacamptis coriophora* és *Ophrys sphegodes*, amelyek a környező gyepek nagy állományaiból könnyen „bejuthatnak”

Kérdéses fennmaradás: a nyíres laposok lápréti fajai, pl. *Gladiolus palustris* és *Schoenus nigricans*

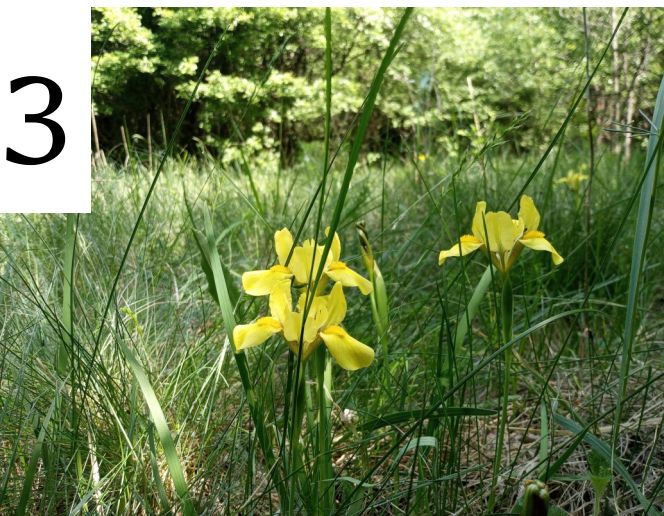
Miért kiemelten fontosak a mikrotisztások?

- Refúgiumok lehetnek: a környező, nagy kiterjedésű homoki gyepek aszály idején jelentősen leromolhatnak, miközben a mikrotisztások egyes állományai stabilabbak maradhatnak
- Lépőkövek számos izeltlábú számára, de egyes gerincesek és növényfajok esetében is fontos ökológiai folyosó-elemek
- A jövő menedékei lehetnek? - a mikrotisztások a homoki flóra hosszú távú fennmaradásában egyre fontosabb szerepet tölthetnek be

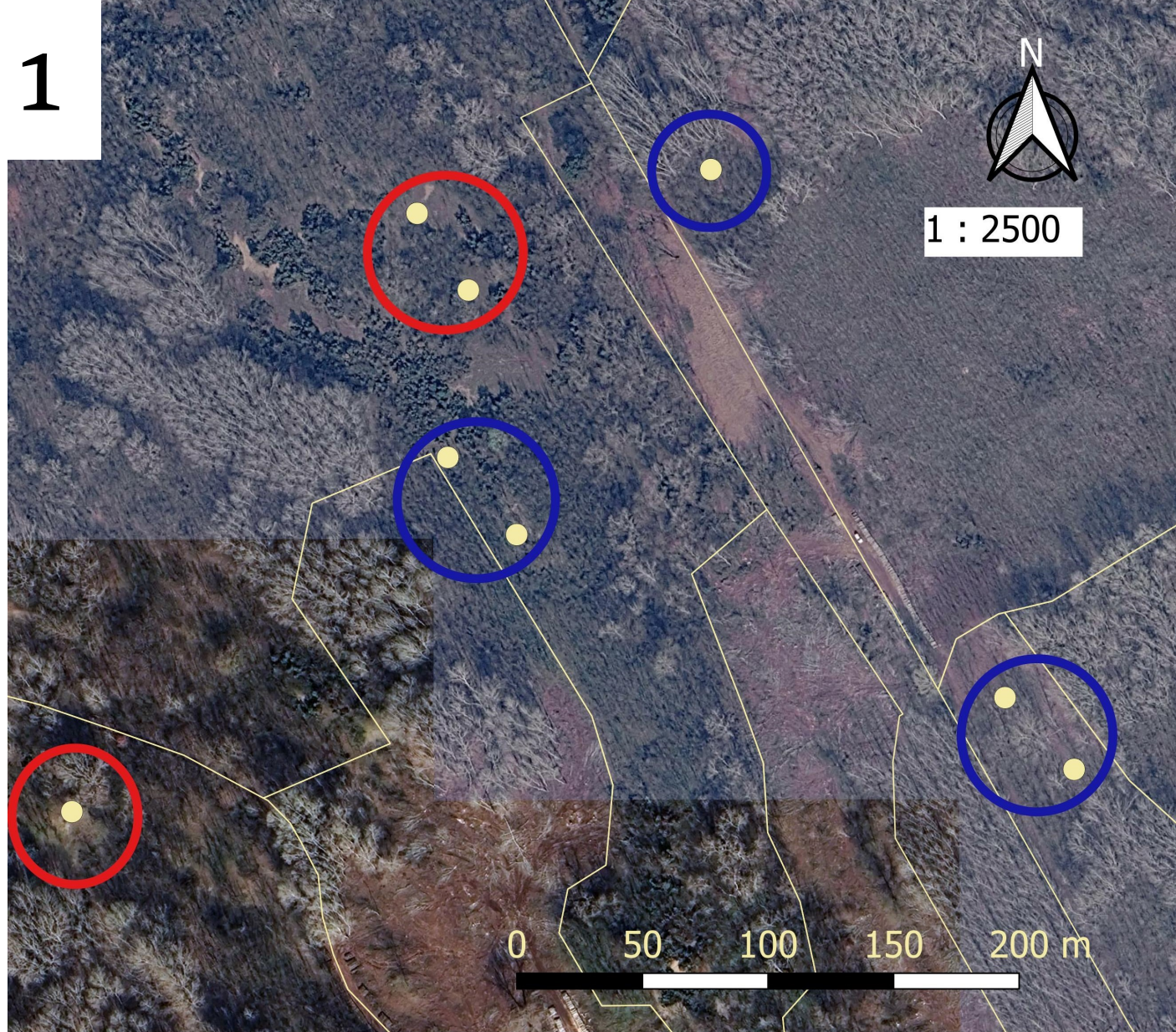
Mit tehetünk értük?

- Azonosításuk teljes területi térképezéssel (kis méretük miatt gyakran légifotón nem láthatók)
- A közvetlen bolygatások kerülése, különösen a fakitermelés, faanyagmozgatás és erdőfelújítás során (pl. érdemes lehet jelölni ezeket kíméleti területekként, akár pufferezónával)
- A mikrotisztásokban gazdag részterületeket érdemes lehet átsoroltatni pl. cserjésbe, tisztásba, vagy hasonló adminisztratív lehetőségeket alkalmazni
- A hálózatuk fejlesztése új mikrotisztások kialakításával és a meglévők bővítésével, szükség esetén a nem kívánatos fásszárú vegetáció eltávolításával. Ellenben ezeket a beavatkozásokat csak ott szabad elvégezni, ahol a termőhely még engedi (van érdemi cserjésedés, pl. a kunadacsi a mélyületekben), egyébként a beavatkozás könnyen fokozhatja a kiszáradást

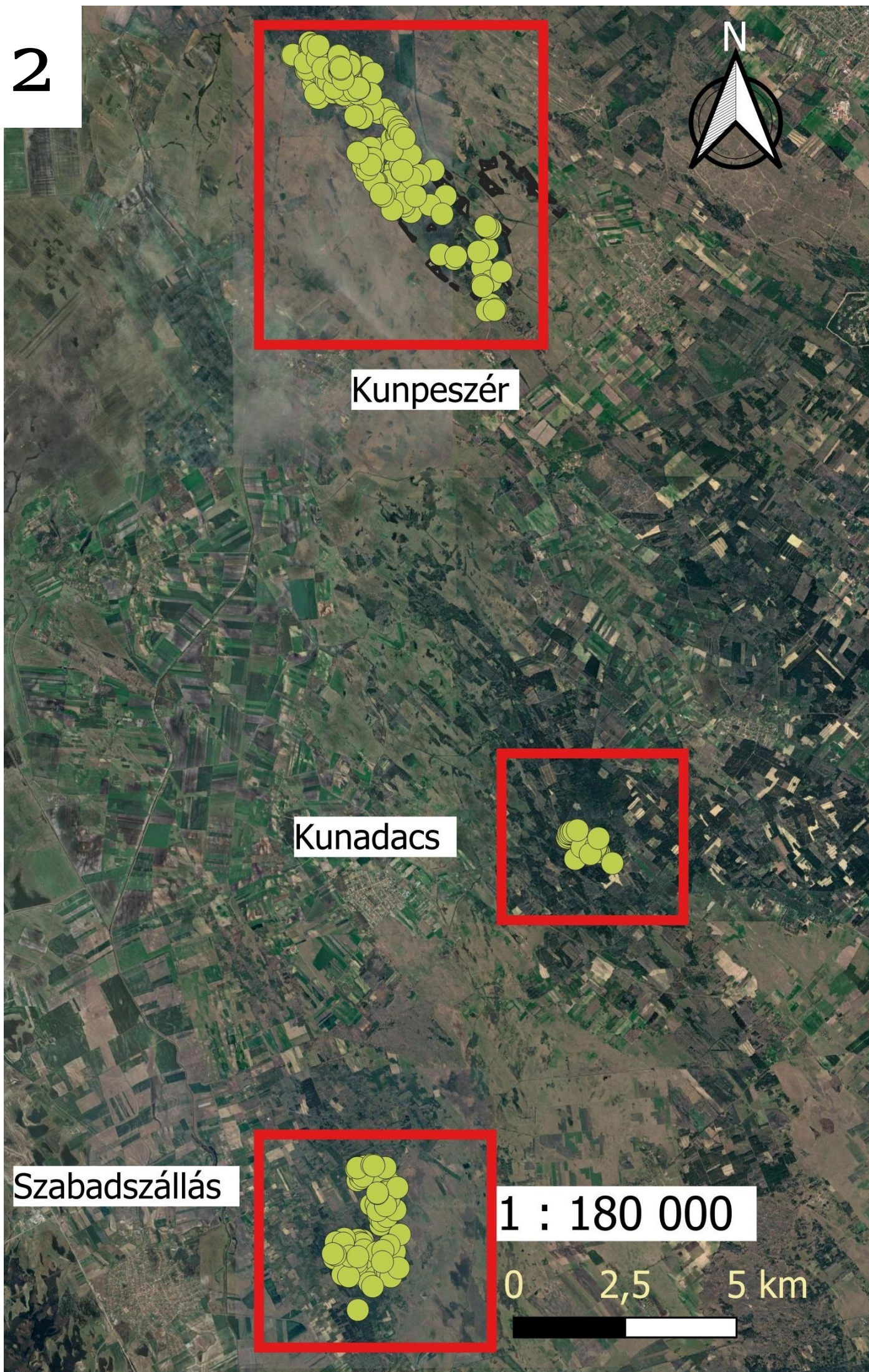
1. ábra — mikrotisztások (világos pontok) egy tájszeletben a Szabadszállás melletti blokkban. Pirossal a műholdképről (is) azonosítható, kézzel pedig a műholdképről egyáltalán nem kivehető mikrotisztások

3-4-5. ábra — homoki nőszirmos, fekete kökörcsines gypsfolt, amely egy közelítő nyom mentén maradt meg egy szürke nyáras állományban a Peszéri-erdőben

2. ábra — a vizsgálati területek elhelyezkedése a Kiskunságban. A világos pontok egyedi mikrotisztásokat jelölnek

6. ábra — fajgazdag homoki sztyepréztárvány egykori „besült” állományfolt helyén szürke nyárasban a Peszéri-erdőben. Időközben diverz erdőszegély is fejlődött körülötte

7-8. ábra — tarvágás utáni vágástér, alatta teljes talajelőkészítés egykori nyáras-fenyvesek helyén a Kunadacs melletti blokkban, részben homokbuckásban. Az ilyen helyeken jellemzően sok mikrotisztást lehet találni, vélhetően ezekben is voltak

9. ábra — borókásodó gypsfolt kiszáradó nyáras-fenyves foltban a Kunadacs melletti blokkban. A fenyő-termelések (itt pl. EÜ termelés várható) során ez könnyen elpusztulhat

11. ábra — homoki csenkesz uralta buckatető (G1), egykori nyáras telepítésekben a Szabadszállási blokkban. Ezek az erdők egy jelentős részükben már homoki borókás nyárasoknak tekinthetők. Használatuk csak a buckaközi laposokban folyik, de a kiközelítések gyakran érintik a nyíltabb foltokat is. Emellett általános probléma a nem kevés vad (főleg dák) is

A mikrotisztások jellemző élőhelytípusai

Nyílt homokpusztagyeppek (G1)
Homoki sztyeprétek (H5b)
Kékerjés rétek* (D2)
Jellegtelen száraz-félszáraz gyepek (OC)
* ezeknek a foltoknak egy része mára valamilyen rétsztyeppbe, vagy sztyeprébe fordult át, vagy eljellegtelenedett

Észlelt védett növényfajok

Achillea ochroleuca	homoki cikcafark
Alkanna tinctoria	homoki kőbírnyirostó
Allium moschatum	pésmahagyma
Allium sphaerocephalum	bünnök hagyma
Anacamptis coriophora	poloskaszagú kosbor
Anacamptis morio	agárkosbor
Anacamptis pyramidalis	vitészvirág
Anemone nemorosa	erdei szelédörzsa
Centaurea jacea	homoki imola
Centaurea scabiosa ssp. sadleriana	budai imola
Dianthus serotinus	köcsi szegfű
Ephedra distachya	közös szegfű
Festuca ovina	rókosi csenkesz
Gladiolus palustris	mocsári kardvirág
Gypsophila serotina	homoki fűtővirág
Iris arenaria	homoki nőszirm
Iris variegata	tarka nőszirm
Muscari botryoides	epergyöngyike
Neotinea ustulata	sömörtes kosbor
Onoclea sensibilis	homoki vérdő
Orchis militaris	vitészkosbor
Ophrys sphegodes	pókhangó
Pulsatilla pratensis nigricans	fehér kökörcsin
Sedum album	homoki varjúháj
Schoenus nigricans	kormos csaté
Scorzonera humilis	alacsony pozdor
Stipa borythetica	homoki árvalányhaj
Taeniopetalum arenarium	homoki kocscord
Tragopogon pinnatifidus	homoki búzakalái
Vincetoxicum	pustai meténg

10. ábra — száradóféltben lévő akácok felnyíló foltjában regenerálódó gyp- (OC), és cserjésint a Szabadszállás melletti blokkban. Az ilyen erdőkben a 7-8. ábrákkal jelzett forgatókönyv várható

